

Prikaz knjige
Čičak-Chand Ružica, *Indija i*
Južna Azija: Etničnost i stvaranje
***nacija-država* (urednica: Margareta**
Gregurović).

Zagreb: Institut za istraživanje migracija,
 2025., 342 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.2025.16>

Knjiga *Indija i Južna Azija: Etničnost i stvaranje nacija-država* obuhvaća *Uvod, Predgovor* i 16 poglavlja koja su utemeljena na 14 objavljenih i dva do sada neobjavljena članka. Valja naglasiti da su za potrebe ove knjige članci znatno ažurirani i dopunjeni u skladu s događajima koji su uslijedili nakon njihova objavljivanja. U završnom se dijelu knjige nalaze još i *Bilješka o izvorima tekstova, Bibliografija* (citiranih radova) i *Bilješka o autorici*.

U *Uvodu* autorica objašnjava temeljne pojmove i skicira geografsko, povijesno i političko okružje današnjih zemalja južne Azije kojima će se potanko baviti u daljnjim poglavljima. Svim je poglavljima zajednička dubinska raščlamba nacionalne integracije južnoazijskih etnija u ranome modernom razdoblju obilježenom kolonijalizmom i nacionalnim pokretima. Te integracije kulminiraju uspostavom suverenih nacionalnih država u razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata. Etnička i religijska struktura stanovništva južne Azije složena je. S jedne su strane među stanovništvom prisutni različiti religijski identiteti (hinduistički, budistički, muslimanski i druge manje religije), kao i s tim povezana različita povijesna iskustva. S druge strane, stanovništvu su zajednički brojni običaji i jezici. Svi su ovi čimbenici, zajedno s migracijama i

kolonijalnom politikom, doveli do nacionalnih integracija s jedne strane, a s druge strane do međuetničkih i međureligijskih sukoba.

U poglavlju *Indijski potkontinent: etničnost i modernizacija* autorica prvo skicira odnos identiteta i etničnosti i prikazuje problem etničnosti u svim suverenim državama Indijskoga potkontinenta. Modernizacijska pretpostavka da će etničnost oslabjeti i ustupiti mjesto sekularnom poretku, nije tamo ostvarena. U brže razvijenim i infrastrukturno modernijim sredinama etnički je identitet (iz straha od gubitka posebnosti) i osnažio, dok se u manje razvijenim uvjetima centralizirane državne strategije stvarao otpor i etnička mobilizacija. Autorica zaključuje da ravnomjeran gospodarski i društveni razvoj te pluralistička demokracija, koja uvažava različitosti, stvaraju uvjete za slobodu i miran suživot.

Knjiga se nastavlja poglavljem o ulozi religije u nacionalnim integracijama (*Uloga religije u oblikovanju etničkog identiteta: Islam i muslimani na Indijskom potkontinentu*), osobito islamu i njegovu utjecaju na oblikovanje Pakistana kao neovisne države. U poglavlju se detaljno propituju razlozi neuspjeha programa stvaranja zajedničke sekularne države i razlozi izdvajanja većinski muslimanskih područja i uspostave Pakistana. Ovdje bi se moglo dodati da taj proces i nije bio toliko iznenađujuć; usprkos nedostatku političke platforme u muslimanskoj teologiji koja bi bila osnovom za uspostavu nacionalne države, kako autorica detaljno obrazlaže, islam je ipak bio dovoljno kohezivna snaga za snažnu mobilizaciju muslimanskoga stanovništva, usprkos regionalnim

osobitostima. Ideja Pakistana kao muslimanske države silno se brzo razvila i zaživjela što govori u prilog tumačenju o predodređenosti takva razvoja. Usprkos zajedničkim običajima i predmodernim, manje istaknutim, razlikama između muslimanskoga i hinduističkoga stanovništva, postoje i jasno razdjeljujući čimbenici, poput različitih povijesnih iskustava i potpuno odijeljenih kulturnih obrazaca koji se očituju u narodnoj predaji, visokoj kulturi (književnosti), a osobito u religiji koja je bila značajan čimbenik podjele. Već je sama činjenica da su u najranijem razdoblju Delhijskoga sultanata nemuslimani plaćali poseban porez (*ḍīzya*, ukinuta u srednjem moghulskom dobu i u nekim dekan-skim sultanatima) jedan je od takvih predmodernih povijesnih diversifikacijskih čimbenika. Stoga mi se čini da je diversificiranje religijskih zajednica kolonijalnim administrativnim mehanizmima bilo potpomognuto i određeno ranijim procesima. Proces integracije i oblikovanje nacionalnih država svakako je proizvod moderne ideologije, ali jest izgrađen na starijim temeljima; inače ne bi ni djelovao. Što su oni čvršći, to je i nacionalni projekt uspješniji. Ovaj je autoričin prilog izvrstan i vrlo obavijestan, te jasno razlaže probleme i nijanse nacionalne integracije Pakistana. Problem podjele Pakistana bit će također pomno prikazan kasnije, u članku o Bangladešu u kojem se detaljno razlaže problem koji je u ovom članku tek zacrtan. U ovome mi se članku samo činilo da bi kao faktor dezintegracije valjalo istaknuti hegemonističku politiku zapadnoga dijela države (današnjega Pakistana prema istočnome dijelu države, današnjega Bangladeša), kao i zločine (koji se mogu kvalificirati i

genocidom) koje je Zapadni Pakistan proveo u istočnome dijelu države 1971. u sklopu „Operacije reflektor” (*Operation Searchlight*).

U poglavlju *Migracije kao čimbenik međudržavnih odnosa u Južnoj Aziji* daje se pregled utjecaja migracija na procese integracije i dezintegracije, te napetosti u južnoazijskim državama prije i nakon stjecanja neovisnosti. Primjerice, istaknuti je problem tamil-ske manjine u Šri Lanki, nastao najviše uvozom radne snage iz južne Indije tijekom kolonijalne vlasti, zbog kojeg je došlo do dugotrajnoga građanskog rata. U ovome se poglavlju detaljno i vrlo obavijesno predstavlja povijest migracija i razlaže njihov utjecaj na društvenu i kulturnu zbilju zemalja pogođenih migracijama, kao i utjecaj migracija na političke okolnosti.

Nakon ovih preliminarnih razmatranja u kojima se opisuju temeljne postavke migracija, religija i etničnosti, knjiga se nastavlja detaljnim studijama o svakoj državi zasebno. Taj blok poglavlja započinje najvećom i najmnogoljudnijom zemljom južne Azije (i svijeta) Indijom (*Indija: osnovne postavke vanjske politike s fokusom na zemlje u susjedstvu*). Opisuje se tu državni ustroj, kao i odnos prema zemljama u regiji, koji karakterizira vrlo složen odnos utemeljen u brojnim čimbenicima. Blok se nastavlja poglavljem o Pakistanu (*Pakistan: problem nacionalne i političke integracije*) koji nije uspio zadržati teritorijalni integritet, a povijest mu je obilježena nefunkcionalnim institucijama, vojnim udarima, gospodarskim krizama i ratovima. Posebna je pojava u Pakistanu razvoj regionalnih nacionalizama, izražena i u Indiji, ali daleko zastupljenija u Pakistanu. Taj je trend

doveo do odvajanja njegova istočnoga dijela, današnjega Bangladeša. Autorica ponovno pomno i obavijesno prikazuje te čimbenike i razlaže ih u detalje koji pomažu čitatelju oblikovati sliku o tim događajima. Prirodno, odmah nakon članka o Pakistanu slijedi s njim usko povezano poglavlje posvećeno Bangladešu (*Bangladeš: nacionalna i politička integracija*), u kojem se pomno razlažu povijest i čimbenici njegove uspostave nakon što je to skicirano u ranijim priložima o islamu kao čimbeniku nacionalne integracije i u članku o Pakistanu. Dalje slijedi prilog o i danas aktualnom sukobu u Kašmiru (*Kašmir: sukob identiteta i geopolitičkih interesa*), kamenu spoticanja u odnosima Indije i Pakistana u kojem se razlaže povijest problema, kao i sociološki, kulturni i politički uzroci krize. Poglavlje o Kašmiru primjereno je postavljeno na granici bloka gdje se opisuju muslimanske integracije i bloka gdje se raščlanjuju države Južne Azije s hinduističkom i budističkom većinom.

Za nas je, zbog velikoga broja nepalskih radnika u Hrvatskoj, osobito zanimljiv prilog o Nepal (Nepal: *nacionalna i politička integracija i odnosi s Indijom*). Ovdje se opisuju specifičnosti ove države s posebnim statusom unutar Britanskoga Carstva, što je dovelo do uspostave neovisne države Nepal, koja, međutim, ima vrlo posebne i bliske veze i odnose s Indijom. U poglavlju se obrazlažu povijesne i geografske okolnosti oblikovanja „posebnosti” Nepala. Iako je članak bio napisan još 1987., autorica ga je bitno posadašnjila prikazom suvremene situacije, nakon dramatičnoga atentata na kraljevsku obitelj i konačnoga ukiuća Monarhije. Nakon toga slijede u

našoj javnosti manje poznati slučajevi Butana (*Bhutan: etničnost – migracija – razvoj*) i Mjanmara (*Etničke manjine i nacionalna integracija Burme*). Ovi su prilozi vrlo vrijedni jer mogu služiti hrvatskoj kulturnoj i političkoj javnosti kao izvor obavijesti o dijelu južne Azije o kojem se u javnosti malo toga zna. Nakon Butana i Mjanmara slijedi prilog o Šri Lanki (*Šri Lanka: etničnost i politika*), koja je danas manje prisutna u našoj javnosti. Tamijski tigrovi i građanski rat nekada su se često spominjali u političkim komentarima i vijestima. Autorica pomno prikazuje društveno-gospodarske, migracijske, kulturno-povijesne i religijske uzroke toga strašnoga sukoba koji je nasreću okončan, iako bez sretnoga kraja.

Blok završava trima priložima vezanima uz neke najistaknutije probleme u samoj Indiji. Prvi se prilog bavi unutrašnjim ustrojstvom indijske federacije i poviješću nacionalne integracije (*Indija: problemi nacionalne integracije i federalizma*). Zatim slijedi prikaz problema sa Sikhima u Pandžabu (*Politika religije i etničnosti u Pandžabu*), čiji je separatistički pokret obilježio osamdesete godine u Indiji i koji je, čini se, uspješno okončan političkim dogovorom. Članak je vrlo obavijestan i daje primjeren uvid u problem etničnosti i religije, kao i u odnos Sikha sa susjedima. Prilog *Mahatma Gandhi: Socijalna i politička misao i praksa* prikazuje Gandhijevo djelovanje u kontekstu društvenih i kulturnih čimbenika u procesu oblikovanja nacija i država. U poglavlju se iscrpno raščlanjuje Gandhijevo djelovanje, a osobito je važna i autoričina opća procjena njegove etike i utjecaja na politički pokret oblikovanja indijske države. Ovaj je prilog vrlo kori-

stan za shvaćanje prirode indijskog nacionalnog pokreta, koji je jedan od najvažnijih u modernoj povijesti i koji je nadahnuo brojne druge nacionalne pokrete, pa tako i seljački pokret Stjepana Radića koji je o Gandhiju često pisao i objavio njegovu biografiju. Nakon priloga o Gandhiju slijedi prilog *Manjine u Indiji: demokracija i modernizacija tradicije* u kojem se raščlanjuje odnos prema manjinama u suvremenoj Indiji. Knjigu zaključuje izvrstan prilog *Obilježja multikulturalizma i sekularizma u indijskom društvu* u kojem se skicira povijest političke snošljivosti u Indiji. Prilog ističe razliku između sekularizma zapadnoga tipa i njegove neprimjenjivosti u Indiji u kojoj je primjereniji pristup multikulturalizma koji prihvaća različitosti zajednica kojima građani pripadaju. Iz toga slijedi da iste politike i zakoni ne moraju svima biti jednako prihvatljivi. U suvremeno doba koncept sekularizma u Indiji sve više dolazi pod povećalo javnosti i stručnjaka zbog snažnijega upliva hinduizma u politiku i razvoja njegovih političkih značajaka u vladavini stranke *Bharatiya Janata* (BJP). Ona u hinduizmu vidi faktor političke afirmacije građana hinduističke vjere. Taj je proces obostran i doveo je osnaživanja unutarnje koherencije hinduizma koji je sve manje „rasplinut“, a sve više čimbenik koherentnosti stanovništva. Osobno mi se čini da se u struci ponekad preuveličava i prenaglašava „desekularizacija“ indijske politike; Indija nije skrenula u autoritarnost, a kamoli u diktaturu, tendencije koje su vidljivije primjerice u Kini. Zato mi se nepristran ton ovoga poglavlja čini stručno primjereniji od nekih priloga u stranoj stručnoj literaturi u kojima

se katkada osjeća upliv političkoga aktivizma liberalno-demokratskoga smjera nauštrb stručne nepristranosti.

Iako se radi o naizgled različitim prilogima, njihov raspored pomaže čitatelju oblikovati jasnu sliku o društvenim zajednicama, a zatim i njihovim integracijama u nacije, a na posljetku i nacionalne države u južnoj Aziji. Knjiga pomno razlaže te procese, ističe razlike u njima, kao i povijesne, kulturne i druge osobitosti koje su utjecale na njih utjecale u različitim regijama južne Azije.

Knjiga je osobito važna za hrvatsku kulturnu javnost u vremenu kada su azijske zemlje sve više prisutne u javnom i kulturnom životu. To se osobito vidi u velikom priljevu stranih radnika iz južne Azije u Hrvatsku. S njima su došle i njihove kulturne i društvene značajke. Na zagrebačkom urbanom krajoliku, osim radnika iz tih zemalja, prisutni su i brojni turisti koji svjedoče o gospodarskome razvoju i bogaćenju indijskoga srednjeg staleža. S druge strane, prisutni su i indijski i nepalski restorani, dućani, a sve to ima za posljedicu i intenziviranje bilateralnih odnosa Hrvatske i zemalja južne Azije. Osim mogućnosti integracije stranih radnika u hrvatsko društvo u vidu upoznavanja s domaćim običajima i u učenju hrvatskoga jezika (što bi trebala biti silno važna zadaća za Hrvatsku) taj proces, da bi bio uspješan mora biti obostran, tj. i hrvatsko društvo treba učiti o tim ljudima i krajevima iz kojih dolaze.

Prof. dr. sc. Ivan Andrijačić

Katedra za indologiju

Odsjek za azijske studije

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

inandrij@m.fffz.hr